

УДК 342.21

*Олександр Васильович Скрипнюк,
заступник директора Інституту держави і права
імені В. М. Корецького НАН України,
доктор юридичних наук, професор,
академік НАПрН України
ORCID: 0000-0001-7052-3729*

*Анжеліка Романівна Крусян,
провідний науковий співробітник відділу
конституційного права та місцевого самоврядування
Інституту держави і права
імені В. М. Корецького НАН України,
доктор юридичних наук, професор
ORCID: 0000-0001-6437-2864*

КОНЦЕПТ «ДЕРЖАВНИЙ СУВЕРЕНІТЕТ» У КЛАСИЧНИХ ЗАХІДНИХ ТЕОРІЯХ

Постановка проблеми. В умовах зовнішньої агресії проти України, анексії Республіки Крим та окупації південно-східної частини української території актуалізується проблема забезпечення державного суверенітету як у теоретичній, так і практичній площинах. На особливу увагу заслуговують в цих умовах конституційно-правові аспекти державного суверенітету, їх дослідження. Теоретичне і практичне розв'язання задекларованої проблеми безпосередньо впливає на ефективність сталого розвитку України як незалежної суверенної держави, повноправного члена міжнародного та, зокрема, європейського співтовариства. Для теоретичного осмислення концепту державного суверенітету та визначення науково-практичної парадигми методологічно обґрунтованим є визначення змісту поняття, що становить категоріальну основу дослідження пропонованої проблематики, а саме: поняття «державний суверенітет» та конституційно-правове забезпечення державного суверенітету. Незважаючи на те, що існує багато досліджень, присвячених категорії «державний суверенітет», в науковій юридичній літературі часто існують розходження щодо визначення концепту «державний суверенітет». Постає необхідність чіткого з'ясування його визначення у сучасній конституційній доктрині. З іншого боку, категорія «державний суверенітет» настільки є затребуваною сьогодні, що це стимулює науковців до дослідження ідей обмеженого, відносного, замислового суверенітету, що підтверджує існування проблем категоріального апарату науки конституційного права та зумовлює подальше і поглиблене дослідження категорії «державний суверенітет». Для України в умовах зовнішньої агресії, продовження перманентної кризи в державі і суспільстві, конституційної нестабільності і невизначеності конституційної реформи архіважливим завданням є забезпечення державного суверенітету, консолідація всієї української нації.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Концепт «державний суверенітет» вже ставав предметом дослідження вітчизняних та зарубіжних вчених-правознавців. Зокрема він досліджувався такими вченими: О. Батанов, Ю. Бисага, А. Колодій, А. Куян, С. Стеценко, В. Федоренко, Г. Біро, Б. Джессопта. Не применшуючи ролі та значення наукового доробку цих та багатьох інших вчених, спробуємо концентровано осмислити концепт «державний суверенітет» з метою вдоско-

налення його поняття, уточнення сутності та визначення перспектив подальшого його розвитку у науковому дискурсі.

Мета статті. Метою цієї статті є вдосконалення сутності концепту «державний суверенітет» на основі аналізу найновітніших досягнень юридичного знання.

Основні результати дослідження. Теорія суверенітету, маючи глибоке історичне коріння (від зародження ідеї суверенітету в середні віки у Франції та її відображення в працях Ж. Бодена; через розвиток вчення про суверенітет у політико-правовій думці західних країн та у вітчизняній конституційно-правовій думці XVI–XX століття; [докладно див., напр.: [1, с. 41–144]; до сучасних концепцій [2, с. 27–72]), зазнавала сутнісних змін, детермінованих демократизацією та гуманізацією соціуму, розвитком світового та вітчизняного конституціоналізму, а також сучасними процесами політичної глобалізації.

Незважаючи на велику кількість наукових досліджень, присвячених суверенітету, які є джерелами теорії суверенітету, у сучасній правовій науці продовжуються дискусії щодо визначення сутності, змісту, механізмів забезпечення цього складного політико-правового феномену.

Традиційно конституційно-правова наука розглядає «тріаду» – національний, народний та державний суверенітет, дослідження якої не втрачає своєї актуальності. Як слушно визначається в науковій літературі, «однією з актуальних проблем політико-правових досліджень залишається співвідношення таких понять і відповідних конституційних інститутів та політичних практик, як «народний суверенітет», «національний суверенітет», «державний суверенітет»» [3, с. 6].

Поняття суверенітету нації виникає в XX ст. як право нації на самовизначення, аж до створення національної держави. Національний суверенітет у демократичній конституційній державі повинен діалектично поєднуватися з народним суверенітетом і виражатися, передусім, у втіленні інтересів титульної (найбільш численної) нації та в праві інших націй (національних меншин, народностей тощо) на збереження своєї національної ідентичності, освітніх прав, культурних прав (збереження і розвиток культури, релігії, традицій і звичаїв, за умови, що вони не суперечать національному праву та міжнародним стандартам тощо).

Взаємозв'язок та взаємозалежність народного, національного та державного суверенітету простежується у тексті Преамбули Конституції України, яка містить таке положення: «Верховна Рада України від імені Українського народу – громадян України всіх національностей, виражаючи суверенну волю народу, спираючись на багатовікову історію українського державотворення і на основі здійсненого українською нацією, усім Українським народом права на самовизначення, ... приймає цю Конституцію – Основний Закон України». Тобто йдеться про народний суверенітет («суверенну волю народу») та національний суверенітет (здійснення «українською нацією ... права на самовизначення»), які є змістовно взаємообумовленими.

Суверенітет народу, виражений у народовладді, реально виявляється і реалізується в суверенітеті державної влади, будучи його основою, базисом в демократично організованому суспільстві, оскільки «субстанція держави – народ. Іншої субстанції у держави немає і не буває» [4, с. 17]. При цьому народний суверенітет є домінуючим. Відповідно до ч. 1 ст. 5 Конституції України, «носієм суверенітету і єдиним джерелом влади в Україні є народ». Таким чином, народ як носій суверенітету та єдине джерело влади є джерелом суверенітету держави.

З цього приводу Конституційний Суд України зазначив: «положення «носієм суверенітету ... є народ» (ст. 5 Конституції України. – авт.) закріплює принцип народного суверенітету, згідно з яким влада Українського народу є первинною, єдиною і невідчужуваною, тобто органи державної влади та органи місцевого самоврядування здійснюють владу в Україні, що походить від народу» [5]. Юридично точно та науково обґрунтовано розкривається сутність та зміст народного суверенітету у тезах: «головне в ньому (в народному суверенітеті. – авт.) – похідність влади від народу, належність влади народові та здійснення влади народом»; «суверенітет народу означає, що народ здійснює управління всіма державними та суспільними справами безпосередньо та через систему як державних, так і недержавних органів» [6, с. 94-95]. Українські учені-правознавці резюмують «невідчужуваність народного суверенітету», який ніхто, у тому числі держава, не може узурпувати, та «невід'ємне право» народу на власну державу. У цьому контексті держава розглядається як «така організація влади, що покликана служити народу та суспільству» [7, с. 640]. Підкреслюючи визначальну роль народного суверенітету, О. В. Щербанюк зазначає: «Аналіз конституцій дозволяє виділити такі дві форми конституційного закріплення визначального характеру народного суверені-

тету перед державним, зокрема: пряма вказівка на похідний характер державного суверенітету від суверенітету народу або пряма вказівка на належність суверенітету державі в цілому» [8, с. 261].

Таким чином, державний суверенітет є пов'язаним, тобто обумовленим та залежним від народного суверенітету, адже народ є носієм суверенітету та єдиним джерелом влади в Україні.

Найчастіше державний суверенітет України трактують як «верховенство і самостійність державної влади України та незалежність і рівноправність України у зовнішніх відносинах» [9, с. 184]. У колективній монографії, присвяченій дослідженню правового забезпечення державного суверенітету України, державний суверенітет визначається як «юридична властивість, що характеризує верховенство, єдність та неподільність державної влади всередині країни та її незалежність на міжнародній арені, правову, політичну, економічну, соціальну самостійність» [10, с. 5].

Крім того, в загальнотеоретичній юриспруденції суверенітет держави розглядається як «політико-юридична властивість держави, що виражається в верховенстві її влади всередині країни та незалежності зовні» [11, с. 75]. Таким чином, державний суверенітет визначається як властивість сучасної держави.

Такий науковий підхід простежується у визначенні, яке надає І. А. Куян, на думку якої, «державний суверенітет – це властивість держави як особливої публічної політико-правової організації володіти в межах своєї території верховенством, незалежністю, повнотою, самостійністю і єдністю своєї (державної) влади, що ґрунтується на інтересах і волі народу та закріплена в правових формах» [12, с. 169-170]. Слід відзначити, що у цій дефініції йдеться про внутрішній суверенітет, тобто акцентована увага на «верховенстві, незалежності, повноті, самостійності і єдності» державної влади «в межах своєї території». При цьому важливою представляється конкретизація того, що ця влада «ґрунтується на інтересах і волі народу», тобто таким чином підкреслюється взаємозалежність народного суверенітету з державним, що кореспондує положенням ч. 1 ст. 5 Конституції України.

Ґрунтуючись на традиційному загальнотеоретичному підході, що ознаками держави є територія, населення та публічна влада, слід підтримати визначення державного суверенітету як властивості сучасної держави, що має свій прояв через верховенство, самостійність, неподільність і єдність державної влади. Звідси для розкриття сутності та змісту державного суверенітету України важливого значення набувають визначення та характеристика державної влади.

Державна влада, її ознаки, організація тощо відносяться до тих наукових проблем, вирішення яких має прямий вихід на практику, тому інтерес до них не згасає протягом століть. Юридична наука має великий доробок з цих питань.

В юридичній літературі виділяють різні характеристики державної влади. Наприклад, французький дослідник Ж.-П. Жакке вважає, що державна влада характеризується трьома ознаками: персоніфікованістю, суверенністю, обов'язком дотримання права [13, с. 39]. Вітчизняні науковці державну владу розглядають як «найбільш загальну за природою і по суті універсальну за сукупністю суб'єктів владу, що реалізується у суспільстві» [14, с. 71]. На думку Ю. О. Фрицького, державна влада в Україні, виходячи з її легітимності та підпорядкованості єдиному джерелу влади – народу, принципів верховенства права, розподілу влади, полягає в організації і функціонуванні всіх гілок влади, спрямованих на реалізацію завдань, функцій і повноважень згідно з загальнодержавними програмами, для досягнення мети Української держави – забезпечення прав і свобод людини та гідних умов її життя [15, с. 91]. Наведені властивості державної влади є обґрунтованими і відображають її природу.

Системний аналіз теоретичних напрацювань, досвід конституційно-правової практики дають змогу виокремити основні характеристики державної влади.

Отже, державна влада в Україні: 1) належить народу, який є її «єдиним джерелом» (ст. 5 Конституції України); 2) поширюється на всю територію держави, здійснюється від імені держави, реалізується за її прямою чи непрямою участю через систему органів державної влади та місцевого самоврядування (через здійснення делегованих повноважень); 3) є суверенною при дотриманні принципу узгодження із суверенітетом народу; 4) діє на користь всього суспільства; 5) як явище єдина, тобто є «цілісним явищем» [16, с. 71] при організаційному її поділі на законодавчу, виконавчу та судову; 6) інституціоналізована, тобто реалізується спеціалізованим державним апаратом; 7) володіє монопольним правом на законотворчість, правосуддя, державний примус, що реалізується на основі демократичних принципів та визнання людини, її життя і здоров'я, честі і гідності,

недоторканності і безпеки найвищою соціальною цінністю (ст. 3 Конституції України); 8) характеризується легітимністю та легальністю.

При цьому у контексті реалізації стратегії демократичної організації державної влади в Україні слід особливо виокремити дві її властивості: перша властивість сутнісного характеру – суверенність державної влади; друга властивість організаційного характеру – її поділ на законодавчу, виконавчу та судову. Суверенність державної влади означає її «верховенство, повноту, неподільність, самостійність, формальну незалежність від влади будь-якої організації (або особи) як всередині країни, так і за її межами» [17, с. 165].

Декларація про державний суверенітет України від 16 липня 1990 р. проголошує державний суверенітет України як верховенство, самостійність, повноту і неподільність влади Республіки в межах її території та незалежність і рівноправність у зовнішніх зносинах.

Отже, державний суверенітет є важливою ознакою (властивістю) та необхідною умовою буття держави, що характеризується верховенством, самостійністю, неподільністю та єдністю державної влади всередині держави (внутрішня форма державного суверенітету) та незалежністю і самостійністю у зовнішньополітичній сфері (зовнішня форма державного суверенітету). Відповідно до ст. 2 Конституції України «суверенітет України поширюється на всю її територію» (ч. 1), «територія України в межах існуючого кордону є цілісною і недоторканою» (ч. 3). Таким чином Конституція України закріплює як внутрішню (ч. 1 ст. 2), так і зовнішню (ч. 3 ст. 2) форми державного суверенітету України.

Враховуючи ці положення та ґрунтуючись на теорії суверенітету, можна виокремити основні характеристики державного суверенітету України. По-перше, державний суверенітет безпосередньо пов'язаний з суверенною державною владою, джерелом якої є народ. По-друге, державний суверенітет характеризується верховенством державної влади у відносинах з іншими видами соціальної влади. По-третє, державний суверенітет характеризується самостійністю державної влади, тобто її самостійністю щодо вирішення питань у політико-правовій сфері. По-четверте, державний суверенітет характеризується неподільністю та єдністю, тобто не може бути поділений між іншими суб'єктами політико-правових відносин. Леон Дюґі у своїй теорії суверенітету визначав єдність суверенітету як: «на одной и той же территории не могут сосуществовать две или несколько суверенных волей, потому что люди, населяющие эту территорию, не могут быть подчинены двум или нескольким суверенитетам» [18, с.169]. По-п'яте, державний суверенітет означає незалежність і рівноправність держави у зовнішніх взаємовідносинах. При цьому слід підтримати наукову концепцію, що «суверенною є держава, що володіє і зовнішнім, і внутрішнім суверенітетом» [19, с. 6]. При цьому вони є взаємозв'язаними та взаємозалежними.

В умовах демократизації суспільства, створення та утвердження демократичної, правової держави суверенітет набуває нових характеристик. Так, у сучасних реаліях суверенітет держави – це не стільки «свобода від», коли держава реалізує гасло «державна воля – найвищий закон», скільки «свобода для». А отже, забезпечення державного суверенітету постає як постійне посилення функціональної ефективності держави, підвищення рівня внутрішньої і зовнішньої безпеки, унеможливлення будь-яких спроб зовнішньої або внутрішньої експансії, які б мали своїм наслідком підризу цілісності держави, зменшення її економічного потенціалу, погіршення соціального забезпечення громадян, руйнацію основ конституційного ладу тощо. Адже критеріями державного суверенітету є ефективність державної влади, реальність конституційного ладу, стабільність та водночас сталий розвиток усіх сфер життєдіяльності держави та суспільства (економічної, політичної, правової, інформаційної, культурної тощо).

Державний суверенітет не відноситься до «статичних» (незмінних) ознак держави, якими є територія та народ, адже через певні внутрішні або зовнішні чинники та обставини державний суверенітет може бути послабленим, підірваним та навіть втраченим. Тому постійною та найважливішою функцією держави є забезпечення державного суверенітету. Суб'єктами реалізації цієї функції є всі органи держави. Водночас, Конституція України містить конкретизуючі положення, в яких особливо виокремлюються певні суб'єкти. Зокрема, таким суб'єктом є: Президент України, який відповідно до ч. 2 ст. 102 Конституції України є «гарантом державного суверенітету, територіальної цілісності України, додержання Конституції України, прав і свобод людини і громадянина»; Кабінет Міністрів України, який відповідно до ст. 116 Конституції України «забезпечує державний суверенітет і економічну самостійність України»; Збройні сили України, на які відповідно

до ч. 2 ст. 17 Конституції України покладається «захист суверенітету, територіальної цілісності і недоторканності України». Слід акцентувати увагу на тому, що у ч. 1 ст. 17 Конституції України захист суверенітету визначається не тільки як найважливіша функція держави, але і як «справа всього Українського народу», який здійснює цю справу через застосування форм прямої та представницької демократії.

Забезпечення державного суверенітету України як незалежної, демократичної, соціальної і правової держави є складним, багатоаспектним і багаторівневим процесом, який включає в себе такі основні напрями діяльності, як: гарантування стабільності форми Української держави; підвищення ефективності організації і функціонування всієї системи державної влади, а не лише окремих гілок та/або органів державної влади; забезпечення територіальної цілісності України та оптимізація адміністративно-територіальної системи з забезпечення ефективної організації публічної влади на місцях; забезпечення конституційного правопорядку; забезпечення економічної та інформаційної безпеки; розвиток всіх елементів правової системи України (мається на увазі не лише система законодавства, а й правові відносини, юридична практика, суспільна та індивідуальна правова свідомість, правореалізація тощо); зміцнення економічного, культурного, соціального, політичного, екологічного та безпекового потенціалу держави (при цьому особлива увага має бути надана питанням соціальної безпеки громадян України); позиціонування України на зовнішній та внутрішній аренах як активного суб'єкта, спроможного вирішувати складні завдання на національному і глобальному рівнях, здатного до передбачуваної та надійної міжнародної співпраці; зміцнення демократизму Української держави та гарантування основ конституційного ладу України; забезпечення еволюційного розвитку системи державної влади. Всі ці напрями потребують відповідного конституційно-правового забезпечення.

Конституційно-правове забезпечення державного суверенітету – це системна, постійна діяльність (правотворча, правозастосовна та правоохоронна), що здійснюється суб'єктами конституційно-правових відносин з метою утвердження, гарантування, практичної реалізації та захисту верховенства, самостійності, неподільності та єдності державної влади України в межах її території та незалежності і рівноправності в зовнішніх відносинах.

Безумовно, що всі зазначені напрями щодо забезпечення державного суверенітету заслуговують на увагу та науково-теоретичний аналіз, втім на сучасному етапі розвитку української держави існують певні напрями конституційно-правового забезпечення державного суверенітету, що характеризуються проблематикою їх реалізації.

Зокрема, це стосується гарантування стабільності форми Української держави як одного з ключових напрямів забезпечення державного суверенітету. Безумовно, державний суверенітет не залежить безпосередньо від форми державного правління, яка визначається, перш за все, способами організації та здійснення державної влади. Проте забезпечення державного суверенітету залежить від «якості», тобто від легітимності, легальності та ефективності організації та здійснення державної влади, що безпосередньо пов'язано з формою державного правління. Україна, яка з часу проголошення своєї незалежності утвердилась як країна з республіканською формою державного правління, з 1991 р. до 2014 р. змінила декілька різновидів республіканської форми державного правління: 1) 1991–1996 рр. – президентська республіка; 2) 1996–2004/2006 рр. – президентсько-парламентська республіка; 3) 2004/2006–2010 рр. – парламентсько-президентська республіка; 4) 2010–2014 рр. – президентсько-парламентська республіка; 5) з 2014 – парламентсько-президентська республіка. Хоча визначений генезис республіканської форми державного правління можна розглядати як певні етапи конституційного розвитку держави, проблемним є той аспект такого розвитку, що він супроводжувався «поверненням» та «реконструкціями» попередньої форми правління. Так, за рішенням Конституційного Суду України у 2010 р. було фактично відновлено суперпрезидентську модель, що не лише вкотре реконструювало всю систему державної влади, а й поставило ряд питань щодо легітимності як всієї державної влади в цілому, так і окремих її вищих органів. Це обумовлює необхідність гарантування стабільності форми державного правління в Україні. Зазначена проблема ускладнюється тим, що в сучасності тривають дискусії щодо визначення «найкращої» для України форми правління. Спори лунають щодо переваг та недоліків президентської та парламентсько-президентської форм правління для України. За результатами опитування з цього питання, проведеного серед експертів, на думку більшості із них, «найкращою» формою правління для України є змішана, тобто парламентсько-президентська. Президентській

формі правління перевагу віддала найменша кількість опитаних» [20]. Думається, що в контексті гарантування стабільності форми державного правління як наряду забезпечення державного суверенітету України, представляється обґрунтованим утвердження та стабілізація парламентсько-президентської форми правління з посиленням «парламентських елементів».

Теорія форм правління та видів республіканської форми правління, а також конституційна практика зарубіжних держав надають підстави зробити висновок про те, що немає ідеальної або «правильної» форми правління. Форма правління кожної конкретної держави залежить від багатьох факторів історичного, економічного, політико-правового та іншого характеру. При цьому єдиною константою «правильності» форми правління має бути ефективність державної влади, що визначається та «вимірюється» багатьма факторами (що заслуговує на самостійне дослідження), втім, основними є ті, що організація та здійснення державної влади мають бути ґрунтовані на принципах світового та вітчизняного конституціоналізму, які кореспондують принципам демократичної, правової держави з розвинутим та дієвим громадянським суспільством, в якому людина визнається найвищою соціальною цінністю. При цьому особливого значення у контексті забезпечення державного суверенітету має ефективна система стримувань та противаг як дієвий засіб проти небезпек узурпації державної влади.

Отже, для конституційно-правового забезпечення державного суверенітету важливим є стабілізація форми державного правління та підвищення ефективності організації і функціонування всієї системи державної влади, а не лише окремих гілок та/або органів державної влади.

Відповідно до ч. 1 ст. 6 Конституції України державна влада в Україні здійснюється на засадах її поділу на законодавчу, виконавчу та судову. Це конституційне положення є однією із основ конституційного ладу України, принципом сучасного конституціоналізму, засадою правової держави, проявом демократичності державного управління (на його макрорівні) та міжнародним стандартом функціонування сучасної держави. Отже, дієвість та реальність поділу влади на три самостійні гілки є умовою ефективності державної влади та, відповідно, гарантією забезпечення державного суверенітету.

Втім, існують певні проблеми, пов'язані з недосконалістю вітчизняної моделі «поділу влади», зокрема, вони стосуються недоліків системи стримувань та противаг. Слід відзначити, що сучасна концепція поділу влади має певні відмінності від класичного її викладу. Зокрема, акцент робиться не тільки на самостійність і незалежність законодавчої, виконавчої та судової влади, але й на теоретично обґрунтовану, практично апробовану і необхідну їх взаємодію на підставі системи стримувань та противаг. Метою створення системи стримувань і противаг, як правильно зазначає Ю. О. Фрицький, є «реалізація принципу розподілу державної влади, а головне завдання і призначення цієї системи – забезпечення політичної стабільності та безперервності функціонування державної влади, узгодження дій усіх гілок цієї влади, недопущення кризи діяльності державного механізму» [21, с. 191–192]. Отже, з метою забезпечення суверенітету сучасної України як демократичної, правової держави необхідним є створення системи стримувань та противаг, за якої всі органи державної влади мають здійснювати свої повноваження виключно на підставі та відповідно до Конституції і законодавства, не намагаючись узурпувати владні повноваження один одного. Система стримувань та противаг передбачає наявність компетенційних можливостей взаємного впливу цих органів. На думку В. М. Шаповала, «стримування і противаги – це конституційно визначені компетенційні взаємозв'язки між державними органами (насамперед, між вищими органами держави) в контексті принципу розподілу влади» [22, с. 114]. Система стримувань та противаг також спрямована на забезпечення взаємодії між органами законодавчої, виконавчої та судової влади в процесі реалізації найважливішої функції держави – захисті суверенітету і територіальної цілісності України, забезпеченні її економічної та інформаційної безпеки (ч. 1 ст. 17 Конституції України).

Висновки. З урахуванням всього вищенаведеного, можемо зробити наступні висновки:

1. Концепт «державний суверенітет» має глибокі історичні та теоретичні витоки, починаючи з середніх віків (від зародження ідеї в працях Ж. Бодена), через розвиток як вчення в політико-правовій думці XVI–XX ст.; до сучасних концепцій він зазнавав сутнісних змін через демократизацію і гуманізацію соціуму, розвиток світового і вітчизняного конституціоналізму та сучасні процеси політичної глобалізації.

2. Концепт «державний суверенітет» розвивається у взаємозв'язку і залежності з народним та національним суверенітетами. Державний суверенітет є політико-юридичною властивістю су-

часної держави, що виражається у верховенстві її влади всередині країни та незалежності зовні. Він безпосередньо пов'язаний з суверенною державною владою, характеризується самостійністю щодо вирішення питань у політико-правовій сфері та верховенством державної влади у відносинах з іншими видами соціальної влади; характеризується неподільністю та єдністю і не може бути поділений між іншими суб'єктами політико-правових відносин; означає незалежність і рівноправність держави у зовнішніх відносинах. Суверенною є та держава, яка володіє зовнішнім і внутрішнім суверенітетом.

3. В умовах реальної побудови демократичної, правової, соціальної держави суверенітет набуває нових характеристик, як-то: ефективність державної влади, реальність конституційного ладу, стабільність та сталий розвиток усіх сфер життєдіяльності держави та суспільства. Забезпечення державного суверенітету залежить від легітимності, легальності та ефективності організації та здійснення державної влади, що безпосередньо пов'язано з формою державного правління. Одним із важливих напрямків забезпечення державного суверенітету в Україні є утвердження та стабілізація парламентсько-президентської форми правління з посиленням «парламентських елементів».

Список використаних джерел

1. Куян І. А. Суверенітет: проблеми теорії і практики: конституційно-правовий аспект : монографія. Київ : ВЦ «Академія», 2013. 560 с.
2. Правове забезпечення державного суверенітету України : монографія / Ю. С. Шемшученко, В. М. Шаповал, І. О. Кресіна, В. П. Горбатенко, І. В. Алексєєнко, О. В. Скрипнюк, Д. Є. Прокопов, І. А. Куян, О. І. Ющик, Д. М. Лук'янець, О. М. Костенко, В. О. Антонов, Н. М. Пархоменко, О. В. Батанов, З. М. Макаруха / За заг. ред. акад. НАН України Ю.С. Шемшученка. Київ : Вид-во «Юридична думка», 2011. 300 с.
3. Там само.
4. Мамут Л. С. Народ в правовом государстве. Москва : НОРМА, 1999. 150 с.
5. Рішення Конституційного Суду України від 5.10.2005 р., № 6-рп/2005 у справі за конституційним поданням 60 народних депутатів України про офіційне тлумачення положень частини першої статті 103 Конституції України в контексті положень її статей 5, 156 та за конституційним зверненням громадян Галайчука Вадима Сергійовича, Подгорної Вікторії Валентинівни, Кислої Тетяни Володимирівни про офіційне тлумачення положень частин другої, третьої, четвертої статті 5 Конституції України (справа про здійснення влади народом). Офіційний вісник України. 2005. № 41. Ст. 2605.
6. Конституційно-правові форми безпосередньої демократії в Україні: проблеми теорії і практики. До 10-ї річниці незалежності України / Погорілко В. Ф., Ставнійчук М. І., Руда Н. І. та ін. Київ : Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2001. 356 с.
7. Влада в Україні: шляхи до ефективності / голова ред. ради О. Д. Святоцький. Київ : Журн. «Право України» : Ін Юре, 2010. 688 с.
8. Щербанюк О. В. Народний суверенітет і реалізація владоспроможності демократичної держави : монографія. Київ : Логос, 2013. 306 с.
9. Великий енциклопедичний юридичний словник / за ред. акад. НАН України Ю. С. Шемшученка. 2-ге вид., переробл. і доповн. Київ : Вид-во «Юридична думка», 2012. 1020 с.
10. Правове забезпечення державного суверенітету України : монографія / Ю. С. Шемшученко, В. М. Шаповал, І. О. Кресіна, В. П. Горбатенко, І. В. Алексєєнко, О. В. Скрипнюк, Д. Є. Прокопов, І. А. Куян, О. І. Ющик, Д. М. Лук'янець, О. М. Костенко, В. О. Антонов, Н. М. Пархоменко, О. В. Батанов, З. М. Макаруха / За заг. ред. акад. НАН України Ю. С. Шемшученка. Київ : Вид-во «Юридична думка», 2011. 300 с.
11. Скакун О. Ф. Теория государства и права (энциклопедический курс) : учебник. Харьков : Эспада, 2005. 840 с.
12. Куян І. А. Суверенітет: проблеми теорії і практики: конституційно-правовий аспект : монографія. Київ : ВЦ «Академія», 2013. 560 с.
13. Жакке Ж.-П. Конституционное право и политические институты / пер. с фр. В. В. Маклакова. Москва : Юристь, 2002. 365 с.
14. Шаповал В. М. Сучасний конституціоналізм. Київ : Салком ; Юрінком Інтер, 2005. 560 с.
15. Фрицький Ю. О. Державна влада в Україні: становлення, організація, функціонування : монографія. Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ; Ліра ЛТД, 2006. 360 с.
16. Шаповал В. М. Сучасний конституціоналізм. Київ : Салком ; Юрінком Інтер, 2005. 560 с.
17. Великий енциклопедичний юридичний словник / за ред. акад. НАН України Ю. С. Шемшученка. 2-ге вид., переробл. і доповн. Київ : Вид-во «Юридична думка», 2012. 1020 с.
18. Дюгі Леон. Конституційне право: Загальна теорія держави. Репринт видання 1908 р. Одеса : Юридична література. 2005. 1008 с.

19. *Правове забезпечення державного суверенітету України* : монографія / Ю. С. Шемшученко, В. М. Шаповал, І. О. Кресіна, В. П. Горбатенко, І. В. Алексеєнко, О. В. Скрипнюк, Д. Є. Прокопов, І. А. Куян, О. І. Ющик, Д. М. Лук'янець, О. М. Костенко, В. О. Антонов, Н. М. Пархоменко, О. В. Батанов, З. М. Макаруха / За заг. ред. акад. НАН України Ю.С. Шемшученка. Київ : Вид-во «Юридична думка», 2011. 300 с.
20. *Громадська мережа публічного права та адміністрації UPLAN (Ukrainian Public Law and Administration Network)*. URL: <https://uplan.org.ua/news/naikrashcha-forma-pravlinnia-dlia-ukrainy-parlamentsko-prezydentska-respublika-eksperty> (дата звернення: 24.05.2021 р.).

References

1. *Kuyan I. A. Suverenitet: problemy teorii i praktyku: konstitutsiyno-pravovyy aspekt* : monohrafiya. Kyiv : VTS «Akademiya», 2013. 560 s.
2. *Pravove zabezpechennya derzhavnoho suverenitetu Ukrainy* : monohrafiya / YU. S. Shemshuchenko, V. M. Shapoval, I. O. Kresina, V. P. Horbatenko, I. V. Alyeksyeenko, O. V. Skrypnyuk, D. YE. Prokopov, I. A. Kuyan, O. I. Yushchik, D. M. Luk'yanets', O. M. Kostenko, V. O. Antonov, N. M. Parkhomenko, O. V. Batanov, Z. M. Makarukha / Za zah. red. akad. NAN Ukrainy YU. S. Shemshuchenka. Kyiv : Vyd-vo «Yurydychna dumka», 2011. 300 s.
3. *Tam samo*.
4. *Mamut L. S. Narod v pravovom hosudarstve*. Moskva : NORMA, 1999. 150 s.
5. *Rishennya Konstytutsiynoho Sudu Ukrainy vid 5.10.2005 r., № 6-рр/2005 u spravi za konstitutsiynym podannym 60 narodnykh deputativ Ukrainy pro ofitsiynе tlumachennya polozhen' chastyny pershoi statti 103 Konstytutsiyi Ukrainy v konteksti polozhen' yiyi statey 5, 156 ta za konstitutsiynym zvernennym hromadyan Halaychuka Vadyma Serhiyovycha, Podhornoyi Viktoriyi Valentynivny, Kysloyi Tetyany Volodymyrivny pro ofitsiynе tlumachennya polozhen' chastyn drugoyi, tret'oyi, chetvertoyi statti 5 Konstytutsiyi Ukrainy (sprava pro zdiysnennya vlady narodom). Ofitsiynyy visnyk Ukrainy. 2005. № 41. St. 2605.*
6. *Konstitutsiyno-pravovi formy bezposeredn'oyi demokratiyi v Ukraini: problemy teorii i praktyku. Do 10-yi rechnytsi nezalezhnosti Ukrainy* / Pohorilko V. F., Stavniychuk M. I., Ruda N. I. ta in. Kyiv : In-t derzhavy i prava im. V.M. Korets'koho NAN Ukrainy, 2001. 356 s.
7. *Vlada v Ukraini: shlyakhy do efektyvnosti / holova red. rady O. D. Svyatots'kyy*. Kyiv : Zhurn. «Pravo Ukrainy» : In Yure, 2010. 688 s.
8. *Shcherbanyuk O. V. Narodnyy suverenitet i realizatsiya vladospromozhnosti demokratchnoyi derzhavy* : monohrafiya. Kyiv: Lohos, 2013. 306 s.
9. *Velykyy entsyklopedychnyy yurydychnyy slovnyk / za red. akad. NAN Ukrainy YU. S. Shemshuchenka*. 2-he vyd., pererobl. i dopovn. Kyiv : Vyd-vo «Yurydychna dumka», 2012. 1020 s.
10. *Pravove zabezpechennya derzhavnoho suverenitetu Ukrainy* : monohrafiya / YU. S. Shemshuchenko, V. M. Shapoval, I. O. Kresina, V. P. Horbatenko, I. V. Alyeksyeenko, O. V. Skrypnyuk, D. YE. Prokopov, I. A. Kuyan, O. I. Yushchik, D. M. Luk'yanets', O. M. Kostenko, V. O. Antonov, N. M. Parkhomenko, O. V. Batanov, Z. M. Makarukha / Za zah. red. akad. NAN Ukrainy YU. S. Shemshuchenka. Kyiv : Vyd-vo «Yurydychna dumka», 2011. 300 s.
11. *Skakun O. F. Teoryya hosudarstva y prava (entsyklopedycheskyy kurs)* : uchebnyk. Khar'kov: Ёspada, 2005. 840 s.
12. *Kuyan I. A. Suverenitet: problemy teorii i praktyku: konstitutsiyno-pravovyy aspekt* : monohrafiya. Kyiv : VTS «Akademiya», 2013. 560 s.
13. *Zhakke ZH-P. Konstytutsyonnoe pravo y polytycheskyye ynstytuty / per. s fr. V. V. Maklakova*. Moskva : «Yuryst», 2002. 365 s.
14. *Shapoval V. M. Suchasnyy konstitutsionalizm*. Kyiv : Salkom ; Yurinkom Inter, 2005. 560 s.
15. *Fryts'kyy YU. O. Derzhavna vlada v Ukraini: stanovlennya, orhanizatsiya, funktsionuvannya* : monohrafiya. Dnipro : Dniprop. derzh. un-t vnutr. sprav; Lira LTD, 2006. 360 s.
16. *Shapoval V. M. Suchasnyy konstitutsionalizm*. Kyiv : Salkom ; Yurinkom Inter, 2005. 560 s.
17. *Velykyy entsyklopedychnyy yurydychnyy slovnyk / za red. akad. NAN Ukrainy YU.S. Shemshuchenka*. 2-he vyd., pererobl. i dopovn. Kyiv : Vyd-vo «Yurydychna dumka», 2012. 1020 s.
18. *Dyuhі Leon. Konstytutsiynе pravo: Zahal'na teoriya derzhavy*. Reprint vydannya 1908 r. Odesa : Yurydychna literatura. 2005. 1008 s.
19. *Pravove zabezpechennya derzhavnoho suverenitetu Ukrainy* : monohrafiya / YU. S. Shemshuchenko, V. M. Shapoval, I. O. Kresina, V. P. Horbatenko, I. V. Alyeksyeenko, O. V. Skrypnyuk, D. YE. Prokopov, I. A. Kuyan, O. I. Yushchik, D. M. Luk'yanets', O. M. Kostenko, V. O. Antonov, N. M. Parkhomenko, O. V. Batanov, Z. M. Makarukha / Za zah. red. akad. NAN Ukrainy YU. S. Shemshuchenka. Kyiv : Vyd-vo «Yurydychna dumka», 2011. 300 s.
20. *Hromads'ka merezha publicnoho prava ta administratsiyi UPLAN (Ukrainian Public Law and Administration Network)*. URL: <https://uplan.org.ua/news/naikrashcha-forma-pravlinnia-dlia-ukrainy-parlamentsko-prezydentska-respublika-eksperty> (data zvernennya: 24.05.2021 r.).

Скрипнюк О. В., Крусян А. Р. Концепт «Державний суверенітет» у класичних західних теоріях та сучасному вітчизняному державознавстві

Стаття присвячена дослідженню концепту «державний суверенітет», виходячи із наявності суми знань, включаючи найновіші досягнення юридичної науки. Починаючи з історичних та теоретичних витоків формування концепту, через розвиток як вчення в XVI-XX ст. та аналізу сучасних концепцій, розкривається сутність концепту «державний суверенітет», його взаємозв'язок з народним та національним суверенітетом. Досліджуються властивості державного суверенітету. Наголошується, що в умовах демократизації державний суверенітет набуває нових характеристик. Забезпечення ефективності державного суверенітету від форми державного правління. В умовах України в цьому контексті є утвердження та стабілізація парламентсько-президентської форми правління з переважанням парламентських аспектів.

Ключові слова: Україна, державний суверенітет, народний та національний суверенітет, властивості державного суверенітету, парламентсько-президентська форма правління.

Skrpnyuk O. V., Krusyan A. R. The concept of «State Sovereignty» in classical Western theories and modern domestic political science

The article is devoted to the study of the concept of «state sovereignty» based on the availability of knowledge, including the latest advances in legal science. Starting from the historical and theoretical origins of the concept, through development as a doctrine in XVI -XX centuries. and analysis of modern concepts, reveals the essence of the concept of «state sovereignty», its relationship with national and national sovereignty. The properties of state sovereignty are studied. It is emphasized that in the conditions of democratization the state sovereignty acquires new characteristics. Ensuring the effectiveness of state sovereignty from the form of government. In the conditions of Ukraine in this context there is an affirmation and stabilization of the parliamentary-presidential form of government with the predominance of parliamentary aspects.

Keywords: Ukraine, state sovereignty, people's and national sovereignty, properties of state sovereignty, parliamentary-presidential form of government.

DOI: 10.33663/2524-017X-2021-12-2

УДК 340.1

*Наталія Миколаївна Онiщенко,
завідувач відділу теорії держави і права
Інституту держави і права
імені В. М. Корецького НАН України,
доктор юридичних наук, професор,
академік НАПрН України,
заслужений юрист України
ORCID: 0000-0002-1671-2139*

**ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ТЛУМАЧЕННЯ
ДОКТРИНАЛЬНИХ ПОМИЛОК**

Постановка проблеми. Розмірковуючи про проблеми доктринального тлумачення права, можна з упевненістю констатувати, що загалом ця тематика вважається вивченою, продискутованою та систематизованою. Причому на доктринальному рівні це знаходить своє підтвердження більше і точніше, ніж з огляду на практичне застосування. Отже, ще раз зазначимо, що її (цю проблематику) не можна віднести до тих, що мало (недостатньо) опрацьовані у вітчизняній юридичній доктрині. Проте все ж мусимо констатувати, що вивчення її сутності і природи не полишає сьогодні нашого доктринального експериментального масиву: згадаємо недавні проблеми, пов'язані з правотлумачною практикою КСУ; питання, пов'язані з проведенням ЗНО або відміною ДПА; перенесення іспитів в школах та коледжах – безліч питань нормативного ґатунку, що продиктовані новими реаліями життя в умовах пандемії. Так, наприклад, тлумачення поняття «достатній